

A person wearing a dark hoodie is shown from the chest up, holding a camera up to their eye as if taking a picture. The background is a solid teal color with a faint, dark overlay of a cityscape or industrial structure. The overall mood is mysterious and surveillance-oriented.

ETT SMÖRGÅSBORD AV MÖJLIGHETER

- En analys av Passus avhopparstöd för personer som lämnar gäng och kriminalitet.

PASSUS
EN DEL AV FRYSHUSET

A teal-tinted photograph of a city skyline. In the foreground, a large white dome, possibly a church or a public building, is partially visible. The background shows several tall buildings of varying heights against a cloudy sky. The overall mood is serene and urban.

FRYSHUSET

Stiftelsen Fryshuset är en ideell organisation som är religiöst och politiskt oberoende. Fryshuset bedriver ett 60-tal olika verksamheter för unga på flera orter runt om i Sverige. Fryshuset gör det möjligt för unga att genom sina passioner förändra världen! www.fryshuset.se

INNEHÅLL

Om Passus	5
Utvärderingen	6
Vad säger tidigare forskning om att lämna gäng och kriminalitet?	7
Vad kom studien fram till?	9
Uppdragsgivarnas bedömning av Passus	17
Klienternas situation efter avslutad behandling	20
Sammantaget	22
För vidare läsning av källorna till denna text	23

Kristina Alstam
Torbjörn Forkby
Daniel Holm

www.fryshuset.se/verksamhet/passus/

Mail: passus@fryshuset.se

Telefon: 08-691 72 60

Om Passus

Passus startade 2010 och fick sin nuvarande utformning 2014 och är idag ett av få program i Sverige särskilt utvecklade för att stötta avhopp från kriminella grupperingar och att underlätta återanpassning till samhället. Verksamheten leds av en verksamhetschef, programansvarig och har också en egen administrativ stödfunktion. I övrigt består personalen av coacher (fastanställda och anställda på timbasis) som kan ha egen erfarenhet i organiserad brottslighet, samt flera psykoterapeuter, och har tillgång till läkarkonsultation med inriktning mot psykiatri. Passus har också kontakter knutna till sig som kan förmedla bostäder, arbete eller praktikplats och man har utarbetade kontakter med Arbetsförmedlingen.

Stödarbetet inom Passus delas in i tre huvudsakliga faser vilka föregås av en kortare bedömning om personen passar in i Passus. Information om personen och dess gängkopplingar samt skyddsbehov är viktig för att ta ställning till om och hur Passus kan ta ett stöduppdrag. Efter att en person blivit inskriven följer en bedömningsfas om cirka tre månader. Under denna tid avses individens förändringsmotivation stabiliseras, fungerande och tillitsfulla relationer upprättas och praktiska förhållanden ordnas så att vardagen struktureras i tid och rum. På detta sätt avses ett tydligt brott mot tidigare livsföring skapas. Härefter följer en intensivfas med ett ungefärligt tidsspänn om 9 månader för att följas av 6 månaders utslussning. Här ligger huvuddelen av förändringsarbetet med såväl yttre omstrukturering i form av daglig sysselsättning. I början kan detta till stor del bestå av samvaro med coach för att sedan bestå av studier och praktik/arbete. Parallell till den yttre förändringen avses en inre förändring ske där livsmål, attityder och beteenden fokuseras genom såväl strukturerade terapisaftal som i andra samtal. I den avslutande eftervården har individen en mindre intensiv kontakt med Passus. Tanken är här att deltagaren ska få ett stabiliserande stöd för att inte återfalla i tidigare vanor och tanke-mönster, samt att stödjas i att hantera uppdykande situationer som kan vara svåra att navigera rätt i. Eftervården beräknas hålla på i 24 månader, och målet är att individen som lämnar Passus ska göra det med tillit till sina resurser att möta utmaningar i framtiden, ha en tydlig livsorientering och en fungerande social situation med bostad, sysselsättning och relationer till viktiga personer.

Utöver det direkta klientarbetet kan Passus också ge stöd och råd till anhöriga till personer med kriminalitet och gänganknytning, samt bedriver informationsaktiviteter och uppsökande verksamhet bland annat inom anstalter.

Utvärderingen

Denna text är en kortversion av den utvärdering av verksamheten som skedde under åren 2019 och 2020¹. Utvärderingen beställdes av Passus och finansierades genom såväl verksamhetens egna medel som medel från Brottförebyggande rådet (BRÅ). Syftet med utvärderingen var att beskriva och analysera hur arbetet bedrivs, vilka centrala processer, förhållanden som är viktiga för dess funktion och vilken betydelse som programmet verkar ha för att stödja deltagarnas förändringsprocesser.

Det är viktigt att påpeka att rapporten är en processutvärdering mer än en traditionell utvärdering i meningen att den inte mäter effekt genom att studera deltagares resultat före och efter behandling – beroende på att de flesta deltagarna i Passus fortfarande var inskrivna under tiden för utvärderingen, att möjligheten till baslinjemätning saknades samt att kontrollgrupper inte gick att få till stånd med dessa förutsättningar.

Passus har från starten 2010 arbetat med 54 klienter. Av dessa avser 11 uppdrag till tiden innan Passus fick sin nuvarande form från 2014. 43 klienter skulle alltså kunna ingå i denna studie. Av dessa har primärdata samlats in för 27 personer, antingen genom intervjuer per telefon (19 stycken) eller vid direktmöte (8 stycken). För resterande klienter har Passus redovisat några grundläggande uppgifter kring deras livssituation, vilket tjänar som en form av bortfallsanalys. Här togs enbart med uppgifter om dem som Passus hade aktuell kunskap om, och hade varit inskriven i programmet tillräckligt lång tid för att kunna uttala sig om situationen. Totalt har därmed uppgifter hämtats in för i stort sett hela den grupp som genomgått Passus program. Primäruppgifter samlats in för 63 procent av klientgruppen.

Intervjuerna med de anställda inom Passus genomfördes under våren 2019 och består av totalt 6 intervjuer med tillsvidareanställda och timanställda coacher, terapeuter, anhörigterapeut samt därutöver med verksamhetsansvariga. Intervjuerna med coacher och terapeuter har skett i form av gruppintervjuer, resterande har genomförts som enskilda intervjuer. För att undersöka hur uppdragsgivare uppfattat Passus skickades en enkät ut till de som ansvarat för att ge uppdrag till Passus, i huvudsak socialsekreterare inom socialtjänsten (24 inkomna svar motsvarande 75 % svarsfrekvens). Här ställdes såväl frågor om Passus verksamhet och samverkan med dem som frågor om hur klienternas förändringsprocesser.

¹ Publicering av den längre versionen pågår, men kan fås genom kontakt med antingen Passus eller författarna.

Vad säger tidigare forskning om att lämna gäng och kriminalitet?

För att en individ ska kunna lämna en kriminell livsstil är dimensioner som social kontroll, rutiner och omsorg avgörande. För att klara av att lämna en brottslig bana är det viktigt att få stöd i att skilja det brottsliga förflutna från nuet, att ges viss övervakning och social kontroll såväl som stöd och uppmuntran, att skapa fungerande vardagsstrukturer samt ges möjlighet för identitetstransformering (Laub & Sampson, 2003: 146). Så småningom måste ett nytt socialt nätverk växa fram, då många kriminellt verksamma har få sociala kontakter med människor som inte begår brott och inte sällan har uttunnade band till familjemedlemmar (Carlsson, 2014). Forskning pekar också på betydelsen av specifika sociala band under exitprocessen. Motivationen att upphöra med brott påverkas ofta av hur omgivningen förhåller sig, exempelvis en terapeut eller en handledare (Maura et al., 2004).

Det är därtill välkänt att många av de som är intagna på kriminalvårdsanstalt frigges till en oordnad social situation. Ungefär en tredjedel av klienterna som står under övervakning är arbetslösa och var tionde saknar bostad. Detta är en omständighet som sannolikt försvårar exitprocesser och istället bidrar till att återfallsfrekvensen är hög (SOU 2010:15: 136). En annan försvärande omständighet är att uttalad gängtillhörighet ibland verkar minska institutionellt stöd för avhopp under anstaltsvistelse. Själva kopplingen till gänget genererar istället ytterligare restriktioner (Forkby et al., 2019).

Vidare får gängmedlemmar ofta svårt att lämna gänget då det erbjudit en typ av helhetslösning där stöd, tillhörighet, vänskapsrelationer, bostad och försörjningsmöjligheter ingått (Harris, Turner, Garrett & Atkinson, 2010). Relationer i konstellationen kan också ha handlat om att få tolkningsramar för hur livet ska levas och att lämna kan därför artikulera ett behov av att få hjälp med frågorna kring hur livet nu bäst ska levas (Lalander, 2013). Gängen fungerar inte sällan som en surrogatfamilj där individen kan få viss trygghet, förståelse och respekt, men de levererar också regler och struktur för tillvaron, som kraven att individen levererar som överenskommet och att han i kontakten med gänget överartikulerar sin maskulinitet (Ureno & Bilmes, 2003; Forkby, Kuosmanen & Örnlin, 2020b).

I debatten florerar en del missmodiga budskap om hur svårt det är att rehabilitera gängkriminella. Forskningsläget indikerar dock motsatsen. När stöd ges på rätt sätt, är omfattande och använder beforskade metoder kan man räkna med cirka 30 % bättre effekt än när ingenting görs (Petersilia, 2004). Studier av återgången till samhället (Visser et al., 2017) pekar på hur stöd måste utformas individuellt och att den behandlande personalen bör ha kompetens som går utanför själva behandlingsmodellen. Framgångsrikt behandlingsarbete handlar om att öka den avhoppades problematisering av den tidigare tillvaron genom att ta tillvara situationer av tvivel inför det livet men i lika hög utsträckning om att öka möjligheter att integreras i sam-

hället. Att etablera strukturerat partnerskap mellan olika aktörer och kompetenser är ofta en förutsättning för att nå framgång (Petersilia, 2004). Att göra klienterna anställningsbara och lotsa dem mot betald anställning reducerar också signifikant risken för återfall (Cook et al.; 2015). De behandlingsinsatser som förefaller ge bäst resultat är sammanfattningsvis de som: hjälper individen att desillusioneras vad gäller den forna gängtillvaron samtidigt som man lockar med reella möjligheter till ett annat liv, ger individen chansen att testa mer konstruktiva sociala roller, har lång varaktighet och hög insatsintensitet och arbetar med den enskilde individens väg ut från gänget och integreras i övriga samhället.

För teoretisk ingång för analys har inspel kring individuellt respektive abstrakt förtroende använts (Giddens, 1990). I analysen framstår den anställde som en brygga mellan den första och sista typen av förtroende. Tilliten till abstrakta system bildar i sin tur en bas för det Giddens kallar en day-to-day-reliability; att institutionen uppfattas som hållfast och trovärdig i ett längre perspektiv. Men för ett lyckosamt utfall måste deltagaren så småningom också självständigt klara av olika slags interaktioner utan att uppleva behov av försvarsstrategier från livet som kriminell. Passus behöver alltså bygga upp någon form av generellt socialt förtroende som håller på sikt.

Analysen tar också fasta på begreppet turning points (Laub och Sampson, 2001; 2003): resultatet av institutionella processer på makronivå. Turning points är exempelvis resultatet av situationer som förmedlar skydd, stöd, nya möjligheter, övervakning, kontroll och strukturerar nya rutiner för den enskilde. I den meningen kan alltså Passus ses som en arena för turning points. (Sampson & Laub, 2016: 328). Sampson och Laub (2016: 328) vill här tona ner resultatet av individens vilja och också peka mot hur socialt arbete, polisiära insatser, fängelsevistelser och stöd efter avslutat straff väger mycket tungt för beslutet att lämna en kriminell livsstil.

Som nämnts levererar gänget inte sällan en ram runt tillvaron där sociala band, rutiner, viss tillhörighet och kontakter etableras. Att lämna en sådan ram innebär att man måste finna en ny inom vilken livet kan utspela sig. Analysen beaktar därför också frågor om socialt kapital, då behandlingsarbete med före detta kriminella kan sägas stå och falla med möjligheterna för individen att skapa nytt kapital. Ett socialt kapital (Bourdieu, 1986) kan bestå av nätverk så som familj, klass, klan eller partitillhörighet, eller bestå av nätverk som hålls ihop via utbyten av materiell eller kulturell karaktär som sker mellan deltagarna.

Vad kom studien fram till?

I stort sett samtliga intervjuade deltagare betonar hur avgörande Passus' handfasta dygnet-runt-stöd varit, särskilt initialt i behandlingsprocessen, men också den flexibilitet och det olika sorters stöd som finns tillgängligt när de behöver sådant. Att arbeta med det som de enskilda behöver, när behoven kan vara såväl omfattande som varierande, ställer krav på en likaledes mångfacetterad arsenal av olika stödmöjligheter. Därav blir bilden av Passus som ett slags smörgåsbord med många valalternativ, eller den betoningen på flexibilitet som beskrivs av såväl anställda som av deltagare, förstaelig. Att nå fram till personer som kan ha avsevärd kompetens inom vissa områden, men samtidigt missat mycket inom andra kan vara svårt då de senare sidorna sällan lyfts fram – i synnerhet om man som många gängmedlemmar tränats i att inte visa svaghet, inte söka hjälp utan klara sig själv med egen kraft.

[...] de kunde ju bränna en bil, det var inga problem för dem men de kunde inte ringa till en person och prata med den på telefon och säga 'Hej, jag skulle vilja jobba hos er'. Då ligger de på golvet. [...] De kan inte det. För att de har inte tagit till sig det. Det har liksom startats en cirkel, nån gång i tio-, elvaårsåldern, så har de ju redan börjat där.

Några få noterar dock att stödet ibland upplevs överväldigande. Vardagsstödet kan delas in i tre typer. Det första handlar om att leverera aktiviteter och sällskap, där man dels kommer åt att mera avspänt tala om saker utan att upplevelsen blir för pressande, dels rent konkret sysselsätter klienten. Passus bildar här ett institutionellt ersättningsnätverk. Den andra typen av stöd etiketteras som social färdighetsträning: att lära sig att stå i kö, åka kollektivt eller ringa upp en myndighetsrepresentant. Denna träning blir samtidigt till ett stöd, då deltagaren utökar sin repertoar av möjligheter. Den sociala färdighetsträningen bygger socialt förtroende hos deltagaren, som förmås att se att det är görligt att hysa en viss grundnivå av förtroende även mot främmande människor (Robinson & Jackson, 2001), vilket leder till ett beteende som möts av positiva responser och en ökande tillit (Stolle, 2001). Den sista formen av stöd kan kallas strukturträning: att lära personen hur man upprättar och håller fast vid en struktur för vardagen. Att umgås tillsammans och skapa en struktur i vardagen är centralt, men man måste se deras insatser i det totala sammanhang som Passus utgörs av, vilket en av de anställda kommenterar så här:

Då jobbar vi också med sociala färdigheter, kriminalitetsprogram, det kan vara blod- och urinprovstagningar, det kan vara "bortlasering" av tatueringar, det kan vara.... alltså terapi mellan A till Ö, det kan vara att läsa upp ämnen, det kan vara att... få sysselsättning, körkort, alla intyg som behövs för det, det kan vara allt som behövs för ett skyddat ID, såna saker, bygga upp en legend [bygga upp en ny historia om sig själv, dikterad] [...]

Lejonparten av deltagarna i programmet har redan när de skrevs in en relativt stark vilja till förändring, även om den ännu inte är stabil eller helt varaktig. Ett behandlingsprogram har ofta svårt att skapa en vilja hos den person som saknar den – deltagaren måste ha en slags primär kognitiv öppenhet för förändring (Giordano et al., 2002: 1000). Viljan kan dessutom fluktuera över tid, den kan vackla, ifrågasättas eller bryta samman och därmed behöva stöd. Många av informanterna återger också krisartade situationer genom programmet. När livet kastas omkull och inga av de gamla sätten att tänka eller handla längre fungerar, tappar man lätt riktningen. Många deltagare redogör för krisupplevelser vid tiden för uppbrottet från kriminaliteten. Stres- sen ökar, man kanske plötsligt börjar ta mer droger än man tidigare brukade använda, eller kon- flikterna inom den gruppering man tillhör ökar ytterligare, som nästa informant berättar om:

*Jag gick på kokain säkert i tre månader i sträck en tid innan jag slutade med allt. Och under den tiden blev det för mycket. Och ... För en av dem som var med mig också, han tog kola med mig varje dag också, och ... Ja, det hände mycket grejer och ... psykiskt. Och han skulle kolla min telefon och ... Jag kunde inte använda min telefon, för att om jag fick ett sms skulle han kolla allt, och ... Du vet jag kunde inte ...
Det var värsta kontrollen på mig.*

Många deltagare betonar att de blir bemötta mer individanpassat än vad man tidigare erfarit i behandlingsprogram och de flesta vittnar om en långtgående flexibilitet från behandlarnas sida. Det betyder inte att deltagarna inte manifesterar motstånd. En stor del av motståndet förefaller äga rum under programmets initiala faser. När deltagarna tittar i backspeglarna förstår de ofta motståndet som en fas i en mognadsprocess. Att arbeta igenom ett motstånd utgör därmed en möjlighet för utveckling för både klient och behandlare. I bearbetandet av konflikter får klienten dessutom ett handfast prov på om organisationen går att lita på. En av deltagarna nämner att den första fasen kunde vara fyllt av ett testande av om programmet och de anställda var att lita till.

Intervjuare. *Litade du på Passus från början, kände att de vet vad de håller på med? Ungefär? Eller var du tvungen att testa?*

Informant: *Det var väl det jag höll på med i början tror jag. Bland annat levde jag efter att jag vet bäst och ingen ska lära mig och så. Så jag var envis och lyssnade inte på vad de sa när de försökte hjälpa mig första halvåret. Och jag skulle göra det på mitt sätt och hit och dit och...så det var mycket tjafs och skit bara i början.*

Intervjuare: *Du tjafsade mycket med folk på Passus då?*

Informant: *Jag sa emot mycket och tyckte: 'Nej, sådär ska vi inte göra, jag ska inte gå på det här mötet och varför ska jag göra det? Jag behöver inte den skiten' och sånt. Sådär var det.*

Anställda såväl som deltagarna i programmet redogör samstämmigt för en typ av uthållighet i relationer som utmärkande för arbetet inom behandlingsmodellen. Denna slags uthållighet hos företrädarna för Passus analyseras som en day-to-day-reliability (Giddens 1990:114), det vill

säga avgörande för institutionellt förtroende. Även om förtroendet förmedlas genom den coach som deltagaren tilldelas, verkar det som om informanterna uppfattar alla Passus' representanter som bärare av den. Omsorgen och närheten kan också begripas som en träning av nya sociala roller och en smak av en annan slags socialt kapital (Bourdieu, 1986). Om den hjälp gänget levererar baseras på att man uppvisar styrka och maskulinitet (Forkby et al., 2019), manifesterar Passus behandlare en annan typ av kapital. Här kan man få hjälp och stöd även om man känner sig värdelös och även om man avviker från Passus regler och alltså i en mening "sviker". Passus manifesterar att det finns andra vägar att hantera ett misslyckande på än gängets modeller. Slutligen förefaller det också vara Passus' förståelse av kriminalitetens relation till droganvändning som bildar en grundsten för förtroende. Inom Passus är det inte tillåtet att missbruka men det betyder inte att programmet utgår ifrån drogerna som huvudproblemet. Denna hållning – att låta kriminaliteten vara den huvudsakliga problematiken – benämns av flera informanter som en källa för förtroende.

Deltagarna återkommer till att programmet har en hög trovärdighet för dem och att detta är något som skiljer ut det från mycket annat stöd de erbjudits tidigare. Här spelar inte minst de verksamhetsansvariga viktiga roller för att strukturera programmet, tolka signaler på risker och bidrar med lång erfarenhet från arbete med att lämna gäng, kunskap om hur gängen fungerar samt om de utmaningar på personligt plan som de som lämnar står inför.

I utvärderingen tas stöd i beteckningen Peer Support Workers (PSW) för att förstå det inslag i Passus där det handlar om att skapa förtroende genom en inifrånkunskap som så kallade credible messengers kan ha. Inom psykiatri brukar PSWs definieras som individer som själva mött och signifikant återhämtat sig från psykiatrisk sjukdom och som genomgått utbildning för att kunna använda erfarenheten för att leverera stöd och bearbetning för personer med liknande utmaningar (Hegedus et al, 2016). En PSW motsvarar ungefär coachernas funktion inom Passus: man fungerar som mentor, inspirationskälla, konkret stöd, samtalspartner/bollplank och erfarenhetsbank med mera. Nyttan av en peer support worker återfinns på tre nivåer: en individuell, en organisatorisk och en samhällelig.

Coachernas arbete framträder inte sällan som omistligt för deltagarna. Resultatet är med andra ord slående positivt. Många informanter redogör för den stora vinsten i att inte kunna lura coacherna, eller föra dem bakom ljuset med snyfthistorier, skryt eller hotelser, då coacherna delar erfarenheter av livsstilskriminalitet med klienterna. Någon gång artikuleras upplevelsen av att bli kvävd av personalen i situationer då man uppfattar att man behöver mer andrum som klient. Några informanter uttrycker vikten av att personalen fungerar som ett slags elastiskt förband – de ska klara att både staga upp individen och att också ge efter vid behov. Här förefaller deltagarna uppfatta olika personal som olika lyhörd. Lusten att lämnas ifred skulle potentiellt kunna representera ett slags motstånd som behöver bearbetas i enlighet med idén om overdetermined defenses (Herschman, 1972: 222); att alltså tolka motståndet som något som kan bli

en tillgång i behandlingen (till exempel att förstå uttalandet som ett sätt för klienten att bevara ett kriminellt tankemönster orört och att personalens uppgift därmed bör vara att störa det mönstret). Att vara närvarande och att stå kvar så att tillit kan etableras så att inte tidigare upplevelser av att bli sviken återaktualiseras kan kräva mycket av såväl deltagare som av anställda, vilket en av deltagarna beskriver:

./.../ och sen var jag väldigt paranoid, hade tillitsproblem, så jag hade svårt att lita på dem. Men i slutändan så var det ändå, oavsett vad jag ställde till med, och hur mycket jag än skrek ... Jag vet att Anton, ja, Anton känner du ju, han var min klientcoach, och jag kunde ringa till honom och skrika på han och skälla på han, bara för att jag tänkte att ju mer jag gör det, desto snabbare kommer han lyft ... skita i mig, och då kommer jag få bekräftat det här som jag har tänkt, att jag ändå kommer bli lämnad. Men det har han aldrig gjort. De har aldrig släppt mig. De har alltid stått vid min sida, vad jag än har gjort. Nu har inte jag gjort så grova saker, men jag har ringt, kanske skrikit, hotat någon gång, kallat dem fula saker. Men de har ändå stått kvar vid min sida. Så det har betydtt oerhört mycket, och vi snackade om gemenskap förut, och där har det verkligen varit att de har visat mig respekt och varit kärleksfulla och inte svikit mig, inte en enda gång.

Deltagarna i Passus program är inte sällan okvalificerade. Vissa har inte fullföljt sin skolgång och många saknar yrkesutbildning. Flera har inte körkort och saknar ofta formella yrkeserfarenheter. Många av deltagarna saknar dessutom tillgång till eget lägenhetskontrakt. Den individanpassning som kännetecknar Passus behandlingssidé tar därför avstamp i den enskildes aktuella problem eller svårigheter. Personalen följer klienten till Arbetsförmedlingen, hjälper honom att skriva in sig på Komvux, ordnar neuropsykiatriska undersökningar eller stödjer klienten att skaffa lämplighetsintyg för körkort. Denna hjälp med det rent materiella är en avgörande komponent för att resterande del av behandlingsprogrammet ska lyckas (Uggen, 2000; SOU 2010) och deltagarna vittnar också om den stora betydelse dessa rent konkreta förändringar har på motivationen. En minst lika avgörande komponent är emellertid en slags inre kvalifikation för livet i samhället som äger rum parallellt. Passus personal benämner processen som en förändring av kriminella tankemönster.

./.../ för att jag fick liksom utdelning för det jag gjort, kan man säga. Alltså, jag fick en lägenhet där. Det tog i och för sig ett tag, men jag hade något att se fram emot hela tiden. Sen började jag plugget och tänkte: 'Fan, jag kan klara det här. Tänk om jag klarar det här. Då kanske jag kan få en praktik, och kan få ett jobb också. Och klarar det, och klarar det'. Sen helt plötsligt hade jag ett jobb och så. Jag fick utdelning hela tiden, så det är ju ... Även om det tog någon månad, tre månader, ett halvår. Ett år tog plugget. Det var väl det som ... Hade det bara varit skit hela tiden så hade jag inte klarat det.

Man ska dock minnas att flera av deltagarna ännu långt komna in i behandlingen har besvär med traumatiska upplevelser, flashbacks, höga stressnivåer eller ångestreaktioner. För den som ännu inte är framme vid att kunna skaffa sig ett lönearbete, kan också ekonomin upplevas som en påfrestning. Det är i sig inget förvånande resultat, då programmet sträcker sig relativt långt i tiden och då många av deltagarna så att säga måste börja om från början med exempelvis utredningar eller ett återupptagande av avbrutna studier. Den ambivalens eller missmod som vissa deltagare ger uttryck för bör därför betraktas som relativt vardagliga fenomen i en behandlingsmodell av Passus typ.

Deltagarnas uppfattningar om den mer renodlat terapeutiska delen av programmet är övervägande mycket positiv. Flera informanter menar sig ha blivit lyssnade på ett sätt de aldrig erfarit tidigare och några lyfter också att terapeuterna talat på ett språk de känt sig hemma med. Terapeuterna själva beskriver sessionerna som strukturerade med mer tid i anspråk för öppningsfasen än vad som annars är brukligt. Ofta ägnas många timmar åt att tala om helt andra saker än de rent terapeutiska. Det är inte ovanligt att i terapiforskning finna rön kring problematiken kring det som ibland kallas terapeutiskt dödläge (theurapeutic impasse) (Rhodes et. al., 1994), att terapeuten inte förmår patienten att börja tala om det som sedermera ska bearbetas, men i detta fall verkar samtalen om praktikaliteter snarast fungera som en tillväjningsfas. Nyckeln här förefaller vara följsamhet och närvaro och det rapporten benämner som strategisk väntan. Denna väntan, eller tålmod, är potentiellt lika relationsskapande som till exempel att uttrycka empati.

Terapeuterna beskriver att de ibland väljer att utmana deltagarna lite extra i samtalen, i syfte att klienten ska ifrågasätta sina tankebanor och erfarenheter.

[...] bakom allt det där så finns det nåt helt annat. Adressera och titta på. "Har du nån gång ifrågasatt de mönster som du går i?" Att sitta och prata om jämställdhet och genus och ... riva runt lite i begrepp och termer, att Komma in på: "Hur var din pappa? Hur var din mamma? Vad hade du för roll i skaran i familjen?" eehh... och prata om de här kriminella tankemönstren och prata om förlusten av identiteten. Att titta på vem man var i gänget. Blev det som man hade tänkt? "Varför kom du hit om det var så himla bra därute?"

Att medverka till att betydelsefulla skillnader skapas mellan tidigare livsföring, attityder och beteendemönster är grundläggande i mycket av ett mer strukturerat förändringsarbete. Passus utgör här ett exempel på hur kontraster kan skapas medvetet genom att utmana individen inom ramen för tillitbaserade relationer. Dessa kontraster kan dels handla om livet innanför gänget och det som håller på att formas, men det kan också handla om ännu längre tidsspänn för att koppla samman längre förklaringskedjor och livsberättelser, så som hur det fungerade i den egna uppväxtfamiljen, hur gänget blev attraktivt och vad som påverkade vägen ut ur det och

framöver. Dessa slags förändringsprocesser innebär också nya sätt att förstå sig själv på och rör alltså frågor om identitet. En del kunde uppleva en känsla av att befinna sig i ett identitetslöst tillstånd där frågor kunde ställas om vem man var, hade varit och vart man var på väg. På annan plats har en av författarna diskuterat detta som liminala tillstånd, alltså att befinna sig någonstans mittemellan och att vara på väg någonstans men hur och varthän är inte riktigt klart (Forkby, Kousmanen & Örnlin, 2020). Ebaugh (1988) närmar sig liknande transformationsprocesser i sin exit-role teori och Arbuckle (1996) nämner specifikt liminalitet som en fas som uppträder i omvälvande transformationsprocesser.

Alltså, jag, jag, jag kan se det mycket, bara för att jag gick ju resan själv som klient typ och då kan man ju, jag märker av ibland när man kommer till en viss fas då du förstår att du inte är en del av samhället och du är inte kriminell längre och du såhär, vem är du, vem är jag? Och då blir det en dipp, man vet inte vem man är längre och då blir man. Det är det jag gillar med Passus liksom, att vi är tillgängliga 24/7 och de kan höra av sig när de vill och, det finns inget från åtta till fyra liksom och man behöver ju stötta dem, speciellt på kvällar och helger då det blir väldigt ensamt för det blir ju väldigt ensamt.

Möjligen kan man förstå det som såväl deltagarna och anställda understryker som väsentligt hos Passus som flexibilitet, att vara tillgänglig 24/7 och ha en bred arsenal av möjliga stödinsatser i relation till sådana liminala tillstånd. Detta är inte något tillstånd som uppträder vissa tider och på vissa platser, utan är något som påverkar hela ens person och kan skapa en stor ovisshet och oro om, särskilt i avsaknad av en trovärdig guide att luta sig mot. En guide som kan skänka förtröstan och hopp om att förändring är möjlig, att det finns en väg framåt och ett visst lugn i att det som för tillfället präglar upplevelsen inte kommer att vara för evigt.

[...] De lämnar ju nånting, som har varit hela deras liv... ehhh, alltså det är en otrolig ensamhet som kommer. Eh, för söker uppmuntra dem att prata om den. Både med coacherna och hos oss. Kanske också, de är ju hela tiden inställda på att de ska komma vidare framåt men jag kan tycka att det ibland också kan finnas ett värde i att stanna kvar och känna på den ensamheten för att se var den tar vägen.

I intervjuerna med de anställda beskrivs interaktionen med deltagarna i ordalag som att dessa har eller har haft värderingar som hyllar våldsanvändning och vissa representationer av köns- och maskulinitetsideal som inte passar väl in i majoritetssamhället. En del av sådana ideal symboliseras också utåt genom olika signaler om vem man är, symboler som guldkedja runt halsen eller dyra bilar. Symbolerna som sådana är intressanta, bland annat eftersom de inte är exklusiva framgångsmarkörer enbart för gängkriminella, utan representerar framgång även

utanför sådana kretsar. Möjligen är det istället en överanvändning av markörerna i gängsammanhang som kan verka iögonfallande (Connell 2008; Forkby, Kousmanen & Örnlinde, 2020).

Ja. Och... du ska ha en tung kedja, eller du ska ha en dyr bil eller en snabb bil eller ehhh... en kvinna som ska se ut som en porrskådis. Men sen bakom allt det där så finns det nåt helt annat. Adressera och titta på. "Har du nån gång ifrågasatt de mönster som du går i?"

Och hela idén om broderskapet. Vi måste slå hål på den, det är inget broderskap. Men jag förstår att killarna sitter fast i det för det är en familj. Är det nån som är utan pengar, då kommer man med femhundra kronor. De tar hand om varandra. För det är ingen annan som tar hand om dem. Det är deras upplevelse.

Man ska i sammanhanget också inse att flera av deltagarna inom Passus kan ha mer fundamentala svårigheter vid behandlingsstart. Vissa vet när de börjar i programmet inte hur man bokar en tvättid, betalar räkningar eller slår på en spis. Ofta var det materiella aspekter av utslussningen som avhopparna nämnde först när de talar om tryggheten i ett Passus – man skrivs inte ut med "ingenting på fickan". Den överväldigande majoriteten beskriver också hur stressymptom sjunkit undan radikalt, hur nattsömnerna förbättrats och hur oro eller ångest inte längre besvärar dem och de flesta har ordnad sysselsättning och ett strukturerat liv. För några fortsätter dock omställningen att skava i viss utsträckning. Några av de intervjuade deltagarna erfar till exempel fortfarande vissa bekymmer med ekonomin. Det som emellertid framträder som det verkligt stora arbetet, och också det arbete som fortskrider långt efter att Passus behandlingsmodell avslutats, är omformandet av personens habitus och sätt att interagera med omgivningen.

Men det är en jättestor omvändning. Innan ... jag bara märker på min svenska till exempel, den är tio gånger bättre än vad den var innan. När man har pratat sånt förortsspråk och ... ja, för att man pratar med normala människor behöver man prata på ett normalt sätt. Inte bara "brorsan" och "mannen" och "jag svär" och ... Förstår du? Så kan jag ju inte gå och prata i Arbetsförmedlingen. Kalla han för mannen, och ... ja. Men det är så man pratar där hela tiden. Det finns jättemånga ... Alltså, det är alla de här små detaljerna runt omkring. Det är inte så lätt, du vet, utan det är miljoner småsaker som du måste justera, och inse, och börja göra på ett annat sätt.

Personalens egen beskrivning av Passus rör sig mellan organisationens stora självständighet, och dess beroende av beställare. Olika beställare, deras uppdrag och målsättningar skapar såväl möjligheter som begränsningar. Utsagorna från personal rör sig alltså kring uppfattningar om att verksamheten har en annan flexibilitet än offentliga, vilket också ökar den egna verksamhetens legitimitet. Det förekommer också att delar av personalen uppfattar andra myndigheter som mindre flexibla och att en del av arbetet därför kommer att handla om att

tillpassa klienten till byråkratin. Den egna verksamhetens praktik legitimeras som en motsats till myndighetspraktik och återkommande summeras Passus modell som en av lösningsfokus och korta beslutsvägar. Dessutom framställs vikten av att verksamheten drivs av en stiftelse som en framgångsfaktor.

Utmaningar i arbetet beskrivs av personalen som när man uppfattar att man inför remitterande instans behöver försvara en klient som kanske sålt narkotika eller begått någon annan brottslig handling. Vid sådana tillfällen då klienten befinner sig i något av Passus boenden består utmaningen också i att fortsatt ge stöd och undvika att han riskerar att återfalla i kriminalitet. Andra svårigheter som personalen återger handlar om relationen till de avhoppare man har särskilt ansvar för – att inte imponeras av dennes tidigare vidlyftiga leverne eller slås ned av de många svårigheter som präglar klientens liv, parallellt med att inte ”hjälpa för mycket”, dvs snarast facilitera hjälp till självhjälp.

Flera av informanterna uppvisar också en slags elastisk förståelse av sin tillfrisknings- och rehabiliteringsprocess. Allt kan inte ske omedelbart och många informanter talar om att Passus hjälpt dem till ett tålmod och en mer långsiktig planering av sitt liv. Det uppfattas som exempel inte som ett nederlag att fortfarande erfara viss social oro när man vistas utomhus:

Men det där sitter kvar. Inte så här extremt, men det där sitter kvar. Jag tror att jag alltid kommer titta mig omkring. Men det är inte så jobbigt längre. Nu är jag van. /.../ Jag gillar till exempel inte om jag går ute, om någon går kanske en och en halv meter bakom mig. Då saktar jag ner som fan eller så ökar jag tempot. Jag vill inte ha någon för nära mig. Sitter på tunnelbanan, någon sitter bakom mig, eller bussen och så där. Det gillar jag inte. Det har jag fortfarande svårt för.

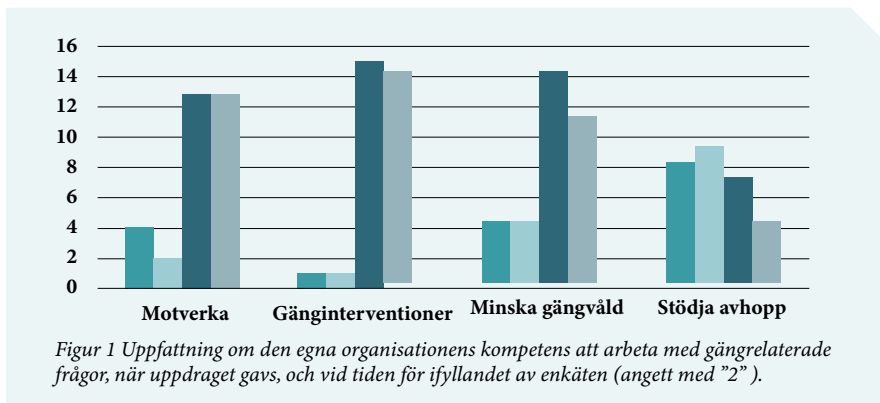
Den allra mest lyckosamma behandlingsutkomsten ska kanske förstås på just precis detta sätt – att ha givits kapaciteten att leva i en vardag som är allt annat än glamorös eller spänningsmättad: att vara förkyld medan man skyndar sig till förskolan för att hämta upp sitt barn, att plocka upp matvaror från våt asfalt när kassen brustit, att fortfarande med jämna mellanrum se sig över axeln när man går hem från busshållplatsen, att få nej på en anställningsintervju eller att för hundrade gången genomlida en självgod kollegas utläggningar över lunchen utan att brisera i ilska, våld eller självömkan. Den day-to-day-reliability (Giddens, 1990: 114) som programmet uppvisar och som är grundvalen för avhopparnas förtroende för behandlingen, måste till syvende och sist slutligen förmås att flytta in i och manifesteras av deltagaren själv. Man måste bli självbärande (Blob, 2001).

Uppdragsgivarnas bedömning av Passus

Passus lever alltså finansiellt till allra största delen på att sälja tjänster till en köpare: socialtjänsten. Utöver intäkter från enskilda behandlingsuppdrag har verksamheten under perioden för utvärderingen haft verksamhetsbidrag från Kriminalvården till att bedriva uppsökande verksamhet på anstalter. Syftet är här att etablera kontakt med gängassocierade personer för att motivera dem till att lämna gängmedlemskap, söka stöd och därvid förbereda återgången till samhället utanför murarna. Utöver detta har medel funnits från polismyndigheten för att stötta de klienter som hamnar mellan stolarna, Gålöstiftelsen för att stötta unga i Stockholmsområdet samt anhöriga till dem och Stiftelsen Drottning Sophias skyddshem för att främst stötta kvinnor i Kriminalvårdens regi.

De individuella behandlingsuppdragen kommer dock i huvudsak från socialtjänsten. Bakom dessa uppdrag ligger vanligen utredningar och behovsbedömningar inom socialtjänsten, och biståndsbeslut som vanligen tas av förtroendevalda i sociala utskott. Socialtjänsten är emellertid den överskuggande viktigaste aktören och blir därmed den centrala parten när det handlar om verksamhetens överlevnad. Beroendet av socialtjänsten kan vara problematiskt då eventuella förändringar i deras benägenhet att köpa externa vårdinsatser kan slå hårt mot verksamheten (Forkby & Höjer, 2018; Höjer & Forkby, 2011). Man kan också tänka sig att fler vårdalternativ växer fram antingen i socialtjänstens regi eller från andra vårdleverantörer som gör att marknadsituationen skulle påverkas.

Vi har ställt fyra frågor som har relevans för olika faser av stödarbetet och att lämna gäng. För det första tillfrågades inremitterande instans vilken kompetens man uppfattade fanns för att motverka nyrekrytering vilket omfattar olika slags förebyggande insatser bland unga och grupper i ”riskzon”. För det andra vilken kompetens det fanns om interventioner med befintliga gäng. Vår tredje frågeställning berörde vilken kompetens man menar sig ha i att minska gängvåld. Den sista frågan berörde det som allra mest är aktuellt här, alltså att stödja avhopp från gängen.

Uppdragsgivarna skattar den egna organisationens kompetens i att arbeta med gängrelaterade frågor som låg eller mycket låg. Det är långt fler än dem som skattar kompetensen som hög eller mycket hög. Det som skiljer sig något är att fler uppfattade att kompetensen att stödja avhopp är bättre. Fler uppfattade kompetensen härvidlag som hög eller ganska hög än dem som konstaterade brister. Detta kan tyckas märkligt då Passus just avser att stödja avhopp. Varför köper man då denna tjänst när man har bättre kompetens här? En förklaring kan vara att de utifrån denna kompetens kan se att det behövs en mer omfattande insats för vissa klienter. 13 av de svarande bedömde benägenheten att köpa vårdinsatser för denna klientgrupp som stor eller mycket stor, medan sju menade att det fanns en ganska eller mycket liten sådan.

Vad gäller uppfattningen om Passus tjänster kan övergripande sägas att Passus har en mycket nöjd kundkrets. 19 personer (83 procent) gör en övergripande bedömning om Passus som är mycket positiv och ytterligare två av de svarande är ganska positiva. Man kan alltså konstatera att resultatet tydligt pekar mot att aktuella handläggare uppfattar att Passus har haft stor positiv betydelse för centrala delar när det gäller processen att lämna gäng och upphöra med kriminalitet. Instanserna noterar att Passus verkar ha bidragit positivt till att avhopparna funnit andra former att hantera konflikter och aggressivitet och de menar också att den terapeutiska kontakten verkar ha fungerat.

Vi efterfrågade också hur deras inställning såg ut i ett antal dimensioner som berör samverkan mellan dem själva och Passus. Här handlade det om synen på information, hur rollerna fungerat sinsemellan, om ansvarsfrågor och gemensamt arbete. I tabellen nedan redovisas svaren.

	Instämmer helt/ delvis	Tar helt/delvis avstånd
Jag har fått god information om klientens utveckling	21	1
Passus har förstått sin roll i uppdraget	23	1
Passus tagit ansvar på ett bra sätt	23	1
Passus överträtt sina befogenheter	5	16
Känt mig osäker i kontakten med Passus personal	3	20
Lätt att få kontakt med Passus personal	20	1
Känts som att vi strävat åt samma håll	22	2
Passus verkar inte ha den kompetens de säger sig ha	1	23

Sammantaget verkar Passus ha fungerat på ett mycket bra sätt i relation till uppdragsgivarna från socialtjänsten. I sin handläggarroll är de beroende av att få god och uppdaterad information, att uppdragstagarna arbetar med de frågor de har ombetts och tar det ansvar som åligger dem. Vad man kan se av sammanställningen är det enbart någon som har en avvikande åsikt från den stora gruppen svarande. Ett fall som av någon anledning inte fortlöpt på det sätt som aktuell handläggare önskat.

Den positiva inställningen kan också exemplifieras genom följande citat som anger att de visserligen har överträtt sin roll, men då i positiv bemärkelse:

Angående svaret att de överträtt sin roll: enbart positivt menat. Passus har gjort mer än avtalat pga eget driv och engagemang – på ett mycket bra sätt. Klienten avbröt själv efter ett drygt år.

Detta engagemang är också något som framhålls av andra, även om behandlingsuppdraget inte föll ut så som förhoppningen varit:

Under uppdraget kände jag att Passus gjorde allt de kunde, gav extra chanser till klienten i fråga men det fungerade till slut inte på grund av klienten själv. Uppdraget fick avslutas och jag var tacksam att det var en uppsägningstid och att klienten inte blev "utkastad" direkt.

Enligt handläggarna har alltså Passus bidragit på ett väl fungerande sätt till förändringar som varit betydelsefulla för klienterna för att få till stånd fungerande sociala sammanhang. En något större osäkerhet, alternativt att det saknades behov, finns inom dimensionerna att fungera i nära relationer.

Särskilt positiva är handläggarnas skattningar om Passus förmåga att ge stöd till en daglig sysselsättning och att få till stånd en fungerande fritid. Sammantaget ger uppdragsgivarna som i första hand arbetade som handläggare inom socialtjänsten en klart positiv bild av Passus. Med undantag för någon klart negativ röst, och någon annan tveksam över något moment, ges en samstämmig bild av nöjdhet med vad verksamheten bidragit till. Ett problem som lyfts av flera är samtidigt att det kan vara svårt att placera personer i Passus och liknande behandlingsalternativ av ekonomiska skäl i en ansträngd kommunal budget.

Klienternas situation efter avslutad behandling

Avslutningsvis ska i sammanfattningen kort sammanfattas något av det material vi insamlat rörande livsförändringar för de enskilda deltagarna. Vi bygger här på flera material – intervjuer med 27 av deltagarna, bortfallsanalysen med stöd från Passus uppgifter (sekundärdata avseende 12 deltagare) och dels från uppdragsgivande socialtjänst (avseende 28 deltagare).

Bostad: Totalt hade så gott som samtliga som vi intervjuade en egen fast bostad, och bland de som skattats hade 7 av 12 en egen fast bostad.

Civilstånd: Andelsmässigt bodde drygt sju av tio (drygt 70 %) ensamma utan barn, fem personer bodde tillsammans med partner och ytterligare fem med partner och barn.

Sysselsättning: Det vanligaste bland de intervjuade var någon form av lönearbete. Uppgifter från bortfallsanalysen visar på lägre andel, omkring en tredjedel. Drygt hälften i båda grupper hade fått stöd av Passus till dåvarande sysselsättning. Man får sätta detta resultat i relation till att deltagarna befann sig i olika faser av programmet, där de som befann sig i senare del av programmet i högre grad också hade en sysselsättning i form av lönearbete. Några hade också kommit igång med studier.

Aktuell gänganknytning/brottslighet: Dessa utfallsmått är högst väsentliga, samtidigt som svaren kan vara svåra att värdera. Om någon alltså skulle ha gänganknytning kan man anta att denne inte skulle vara benägen att uppges det. I intervjuerna ställdes vi frågor kring avhopp-processen och aktuell livssituation och fick inga indikationer på att någon fortsatt skulle vara gänganknuten. Istället fick vi ingående beskrivningar av hur klienternas avståndstagandeprocess sett ut. När de gäller skattningar från Passus framkommer att två av de 12 personerna bedömdes ha fortsatt gänganknytning, men dessa hade samtidigt avslutats inom programmet.

Livssituation generellt: I vår bedömning av hur klienternas livssituation såg ut vid intervjutillfället och skattningarna var att den stora majoriteten hade upplevt en stor förbättrad livskvalitet.

Hälsa: Under intervjuerna ställde vi frågor om hur de upplevde sin hälsa fysiskt och psykiskt. Det var få som inte uppgav att de mätte bra, särskilt när de jämförde med tiden i gängnet. En faktor som stod ut särskilt var när vi ställde frågor om den egna stressen. Livet i gängnet handlade om att vara ständigt beredd, att kunna agera snabbt på oförutsedda händelser och då även vara beredd att ta till våld, kanske att försvara det egna livet och sammanhangen. Nu hade stressen sjunkit och blivit hanterbar. Några bland de intervjuade hade dock mer efterhängande svårigheter. De som hade mer omfattande skulder såg fram emot en längre tids ekonomisk knapphet som stod i bjärt kontrast till när deras kriminella karriär var på topp. De menade samtidigt att de hellre tog detta, då de sett då påtagliga avigsidorna med gängtillvaron.

Intryck av Passus: Som avslutning till intervjuerna ställde vi också en traditionell konsumentfråga: i vilken mån de skulle rekommendera Passus för andra i liknande situation som de själva var i. Svaret på denna fråga kan med undantaget av någon enstaka person sägas vara ett entydigt ja.

Sammantaget

I denna kortversion av den rapport som skrivits om Passus verksamhet har de centrala resultaten lyfts fram. Då det genomgående intrycket är klart positivt bland de vi intervjuat och från uppdragsgivare, präglas av naturliga skäl denna sammanfattning av denna positiva anda. Det fanns visserligen enskilda mer kritiska röster med synpunkter på programmets utformning och samverkan med uppdragsgivare; för redovisning och diskussion kring dessa röster hänvisar vi till den mer omfattande rapporten. För att genomföra utvärderingen har vi sökt efter kompletterande källor vilka tillsammans skulle ge en allsidig bild av verksamheten och deltagarnas behållning av den. Vi har också strävat efter att få med såväl positiva som mer negativa uppfattningar. En begränsning med rapporten, sett som utvärdering, är att vi inte kan uttala oss om effekter då detta skulle krävt en annan design på studien och andra resurser. Denna begränsning till trots har vår ambition ändå varit att belysa och diskutera vad som kan ses som centrala komponenter i programmet och se hur dessa uppfattas från olika håll. Även om vi som forskargrupp inte med stöd från denna studie kan uttala oss om de mer långsiktiga effekterna, kan vi dock med genom studien säga att vi inte funnit något som talar emot att programmet fungerar väl i enlighet med dess intentioner. Därtill uppger intervjuade deltagare relativt samstämmigt att programmet haft stor betydelse för positiva eller mycket positiva livsförändringar.

För vidare läsning av källorna till denna text

- Arbuckle, G. A. (1996). *From chaos to mission: Refounding religious life formation*: Bloomsbury Publishing.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of Capital*. In Richardson, J.G. (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*. Westport, Connecticut: Greenwood Press.
- Carlsson, C. (2014). *Continuities and Changes in Criminal Careers*. Stockholm: Department of Criminology.
- Connell, R. W. (2008). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos.
- Cook, P.J.; Kang, S.; Braga, A.A.; Ludwig, J. & O'Brien, M.E. (2015). An Experimental Evaluation of a Comprehensive Employment-Oriented Prisoner Re-entry Program. *J Quant Criminol*. 31: 355-382
- Ebaugh, H. R. F. (1988). *Becoming an Ex: the Process of Role Exit*. Chicago: Univ. of Chicago Pr.
- Forkby, T., & Höjer, S. (2018). Placeras i köpt vård – Om rationell styrning och kontraktproblem på den sociala barnvårdsmarknaden. In M. Sallnäs & S. Wiklund (Eds.), *Socialtjänstemarknaden - om marknadsorientering och konkurrensutsättning av individ- och familjeomsorgen* (pp. 160-180). Stockholm: Liber.
- Forkby, T., Kuosmanen, J., & Örnlin, H. (2020a). Leaving gangs – failed brotherhood and reconstructed masculinities In F. M. Weerman & C. Melde (Eds.), *Gang in the Era of Internet and Social Media*. (pp. 155-174). Switzerland: Springer.
- Forkby, T., Kuosmanen, J., & Örnlin, H. (2020b). Villkorat broderskap. Gängmedlemskap, manligheter och avhopp. Göteborg: Daidalos.
- Forkby, T.; Kuosmanen, J. & Örnlin, H. (2019). Vägen Ut Ur Gänget. Om manligheter, broderskap och svikna förhoppningar. Forskning och utvärdering inom Kriminalvården. www.kriminalvarden.se
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Giordano, P.C., Cernkovich, S.A. and Rudolph, J.L. (2002) 'Gender, crime and desistance: toward a theory of cognitive transformation', *American Journal of Sociology* 107: 990–1064.
- Hegedus, A., Seidel, E., & Steinauer, R. (2016). Participants' employment status and experiences in the year after the experienced involvement training. *International Journal of Social Psychiatry* 62 (3): 214–220.
- Herschman, P.L. (1972). Team Transference and Resistance In the Treatment of Patients Who Act Out. *Psychiatric Quarterly* 46: 220-234
- Höjer, S., & Forkby, T. (2011). Care for Sale: The Influence of New Public Management in Child Protection in Sweden. *British Journal of Social Work*, 41(1), 93-110.
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2003). *Shared beginnings, divergent lives: Delinquent boys to age 70*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Laub, J.H. & Sampson, R.J. (2001). Understanding Desistance from Crime. *Crime and Justice* 28: 1–69.
- Maruna, S. m.fl. (2004). Pygmalion in the reintegration process: Desistance from crime through the looking glass. *Psychology, Crime & Law*, Vol. 10 (3), s. 271–281
- Petersilia, J. (2004). What works in prisoner reentry-reviewing and questioning the evidence. *Federal Probation*, 68, 4-8.
- Rhodes, R., Hill, C., Thompson, B. och Elliot, R. (1994). Client retrospective recall of resolved and unresolved misunderstanding events. *Counseling Psychology*, 4: 473–483
- Robinson, R. V. & Jackson, E. F. (2001). Is trust in others declining in America? An age–period–cohort analysis. *Social Science Research* 30(1): 117–145.
- Sampson, R.J. & Laub, J.H. (2016). Turning Points and the Future of Life Course Criminology: Reflections on the 1986 Criminal Careers Report. *Journal of Research in Crime and Delinquency* 53 (3): 321–335.
- Stolle, D. (2001). Clubs and congregations: The benefits of joining an association. In K. Cook (Red.) *Trust in society*. New York: Russell Sage Foundation.
- Uggen, C. (2000). Work as a turning point in the life course of criminals: A duration model of age, employment, and recidivism. *American Sociological Review*, 67: 529-546.
- Ureno, S., & Bilmes, M. (2003). The constructions of masculinity as expressed through gang involvement in African - American and Puerto Rican inner-city youth. ProQuest Dissertations and Theses.
- Visher, C. A., Lattimore, P. K., Barrick, K., & Tueller, S. (2017). Evaluating the long-term effects of prisoner reentry services on recidivism: What types of services matter? *Justice Quarterly* 34 (1): 136–165.

Mail: passus@fryshuset.se,
Telefon: 08-691 72 60
www.fryshuset.se/verksamhet/passus/

PASSUS
EN DEL AV FRYSHUSET